



บทที่ 1

## บทนำ

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาไม่เพียงแต่จะพัฒนากำลังคน เพื่อสนองความต้องการของตลาดแรงงานทางอุตสาหกรรมเท่านั้น การศึกษายังช่วยพัฒนาระบบการเมือง การปกครอง สร้างพื้นฐานทางสังคมในด้านค่านิยม ทศนคติ แรงจูงใจ ตลอดจนความรู้ ความสามารถต่างๆ ให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของประเทศอีกด้วย การศึกษาเป็นหนึ่งในหลายปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ หากการศึกษาไม่พัฒนา การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (อำรุง จันทวานิช, 2524) ถ้าบุคคลในชาติมีระดับการศึกษาสูงขึ้นมากเพียงใด ย่อมทำให้โอกาสประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านอื่นๆ เป็นไปได้มากยิ่งขึ้น ดังที่ วิทยุ สาธร (2526) ได้กล่าวว่า "ปัจจุบันการศึกษาเป็นตัวเร่งอันสำคัญที่จะทำให้สังคมมนุษย์ทุกสังคมมีความเจริญพัฒนา ทุกประเทศถือว่าการศึกษาคือหัวใจของชาติ การศึกษาเป็นหน้าที่หลักอย่างหนึ่งของรัฐซึ่งต้องจัดให้สมาชิกหรือพลเมือง" ด้วยเหตุนี้รัฐบาลของประเทศไทยเราทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงได้พยายามจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดแผนพัฒนาการศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สนานจิตร์ สคนธทรัพย์, 2525) การดำเนินงานทางการศึกษานั้นเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวาง ซับซ้อน ทั้งการใช้งบประมาณและการมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การศึกษาจึงเป็นรากฐานสำคัญที่สุดสำหรับการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า และการแก้ไขปัญหการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เพราะการศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศให้เป็นผู้รู้จักคิดรู้จักทำ รู้จักแก้ไขปัญหาลดลงจนรู้จักให้ทรัพยากรวัตถุที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) การจัดการศึกษาของประเทศมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สำนักงานกฤษฎามนตรี กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย การศึกษาในระดับต่างๆ จะพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ทุกหน่วยงานจำเป็นต้องมีการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน และประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนทั่วไปที่อยู่นอกระบบโรงเรียนปกติ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ด้อยโอกาส ตลอดจนสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในระบบโรงเรียน จะเห็นได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทต่อการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ นับตั้งแต่มีการวางนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 - ฉบับที่ 8

ภายใต้การบริหารงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน งานการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภทได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้น มีการริเริ่มโครงการใหม่ ๆ กลไกบริหารและปฏิบัติการของกรมได้ขยายขยายไหลลงไปถึงระดับอำเภอในรูปของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ และระดับ ตำบล โดยผ่านครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน แต่งานการศึกษานอก

โรงเรียนก็ยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมาย และทิศทางที่พึงประสงค์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ปรับระบบบริหารและเครือข่ายงานการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเน้นการประสานสัมพันธ์ การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพื่อจัดบริการการศึกษาที่ทั่วถึง สอดคล้องบริบทการ และต่อเนื่องตลอดชีวิต ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2536) กำหนดทิศทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนระดับอำเภอไว้ว่า ระดับอำเภอเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญที่จะประสานระหว่างความต้องการของชุมชน และบริการของหน่วยงานจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การจัดการศึกษานอกโรงเรียนมีความคล่องตัว สามารถระดมสรรพกำลัง เพื่อตอบสนองความต้องการจากชุมชน ได้ทันที จำเป็นต้องมีกลไกการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ โดยเปลี่ยนชื่อและปรับบทบาทจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับอำเภอ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเป็นสถานศึกษาระดับปฏิบัติการ จะรับผิดชอบให้เกิดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน 4 ประเภท คือ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536)

1. การศึกษาพื้นฐาน
2. การศึกษาสายสามัญ
3. การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ
4. การส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการบริการการศึกษาสำหรับการส่งเสริมการรู้หนังสือสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ ตลอดจนการเสริมสร้างความรู้และทักษะสำหรับการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่ การส่งเสริมการรู้หนังสือและการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา หลักสูตรภาษาไทยภาคใต้ สำหรับชาวเขาหรือโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ เช่น หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

2. การศึกษาต่อเนื่องสายสามัญ เป็นการศึกษาที่เสริมต่อจากการศึกษาพื้นฐานเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนนอกระบบโรงเรียนได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถและเจตคติอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ และการเตรียมที่จะศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป เช่น การจัดการศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.)

3. การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ เป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อการประกอบอาชีพโดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น การสร้างผู้ประกอบการขนาดย่อมและอาชีพอิสระ การเตรียมความพร้อมเพื่อรับจ้างในตลาดแรงงาน และการปรับปรุงอาชีพที่มีอยู่แล้วให้ได้ผลยิ่งขึ้น

ลักษณะการพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ มีกิจกรรมที่ดำเนินการ เช่น การฝึกอบรมตามหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของผู้เรียน กิจกรรมกลุ่มสนใจจะเป็นการอบรมระยะสั้น โดยใช้หลักสูตรกลุ่มสนใจใช้เวลาประมาณ 30 ชั่วโมง หรือน้อยกว่า เพื่อให้ความรู้กับผู้สนใจเรื่องต่าง ๆ

4. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติในสังคม ซึ่งผู้เรียนหรือประชาชนทั่วไป สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มพูนความรู้ หรือทักษะด้านต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น อาจจะเป็นเอกเทศหรืออาจสอดแทรกกับกิจกรรมพัฒนาในส่วนรวม ทั้งนี้อาจมีรูปแบบในการจัดที่หลากหลาย ตามสภาพและกลุ่มเป้าหมาย เช่น

4.1 การพัฒนาแหล่งความรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน จังหวัดและอำเภอ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน นิทรรศน์เพื่อการศึกษา นิทรรศน์วิทยาศาสตร์ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา เป็นต้น

4.2 การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้และวิทยาการ เช่น การจัดรายการความรู้ต่าง ๆ ผ่านทางรายการวิทยุ โทรทัศน์ ทอกระจายข่าว นิทรรศการแหล่งความรู้ชุมชน การสนับสนุนผู้รู้ในสังคมเพื่อนำศักยภาพ ความชำนาญและภูมิปัญญาทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาเผยแพร่ให้กับประชาชน เป็นต้น

ในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ฉบับที่ 8 ( 2540 - 2544 ) ได้กล่าวถึงทิศทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนข้อหนึ่งว่า มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการ โดยการปรับปรุงบทบาทหน้าที่ กระบวนการทำงาน การกระจายอำนาจ การพัฒนาบุคลากร การวางแผน และงบประมาณ และระบบสารสนเทศ มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยมีนโยบายเร่งพัฒนาระบบบริหารและการจัดการให้มีประสิทธิภาพ โดยมีมาตรการ คือ เร่งพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร และการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ให้มีความถูกต้อง ทันสมัย เป็นปัจจุบัน สามารถใช้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเป็นระบบเครือข่ายเชื่อมโยงในระหว่างหน่วยงานในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตลอดจนหน่วยงานอื่น ๆ

การที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะสามารถดำเนินงานได้ตามทิศทางที่พึงประสงค์ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ นโยบายและมาตรการได้นั้น จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องมีการวางแผนควบคุม การติดตามผลการปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จ ข้อมูลและสารสนเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการบริหารงาน ดังที่ บุญชนะ อัดถากกร (2536) กล่าวไว้ว่า ส่วนประกอบของการบริหารที่สำคัญได้แก่ บุคคล เครื่องจักร วัสดุและสารสนเทศ สารสนเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสารสนเทศเกี่ยวกับบุคคล สารสนเทศเกี่ยวกับการเงิน หรือสารสนเทศเกี่ยวกับวัสดุย่อมมีคุณค่าที่ผู้บริหารจะนำไปใช้ในการวางแผน การจัดองค์กร และการควบคุมเกี่ยวกับการบริหารในเรื่องนั้น ตามลำดับ ผู้บริหารที่มีความสามารถย่อมจะรู้จักนำสารสนเทศมาศึกษาและกลั่นกรอง แล้วนำไปใช้ในการวางแผนจัดระเบียบและควบคุมกิจการขององค์กรของตน เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด จึงอาจกล่าวได้ว่าสารสนเทศมีอิทธิพลต่อการบริหาร ซึ่งผู้บริหารจะต้องรู้จักใช้สารสนเทศให้เหมาะสมกับสถานการณ์ตั้งแต่ขั้นกำหนดเป้าหมาย การวางแผนการตัดสินใจ การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมงาน

ในการกำหนดนโยบาย การวางแผนและการบริหารไม่ว่าในวงการใด ๆ ก็ตาม เป็นที่ยอมรับแล้วว่า ระบบข้อมูลสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2526) ข้อมูลและสารสนเทศเปรียบเสมือนเส้นเลือดของระบบการดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการบริหารในองค์กร มีประโยชน์ในการควบคุมการวางแผนการกำหนดนโยบาย ตลอดจนเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจในฐานะเป็นตัวชี้ หรือตัวบ่งบอกให้เห็นแนวทางที่จะเลือกดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530)

วิจิตร ศรีสอาน (2529) กล่าวว่า การตัดสินใจ วินิจฉัยสิ่งการที่ขึ้นอยู่กับระบบข่าวสารข้อมูลถึง 90 % ใช้แรงจูงใจเพียง 10 % ระบบสารสนเทศจึงเป็นระบบซึ่งทำหน้าที่ในการจัดหาสารสนเทศที่เหมาะสมมาใช้เป็นพื้นฐานของการบริหารและการตัดสินใจยิ่งสารสนเทศที่จัดหาไว้มีความเพียงพอ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริหาร

ผู้ตัดสินใจมากที่สุด โอกาสที่จะบริหารงานและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ยิ่งมากขึ้นตามลำดับ (ไทย พิษณุสุวรรณกุล, 2534) การพัฒนาระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ สามารถผลิตสารสนเทศได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ และเป็นสารสนเทศที่มีคุณภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแล้วพบว่าองค์กรนี้มีความสำคัญและมีบทบาทที่สูงมาก ที่จะให้การจัดการศึกษานอกโรงเรียนบรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุด ตลอดจนกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้มอบอำนาจในการบริหารงานทั้งการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและวิถีชีวิตของประชาชน การระดมทรัพยากรทั้งภาครัฐและเอกชนมาช่วยเหลือและสนับสนุนการบริหารงาน ในภาวะที่มีบุคลากรน้อยจึงจำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ดี ข้อมูลและสารสนเทศเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ต้องนำมาใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมจะมีข้อมูลปัญหาและความต้องการของประชาชน หรือข้อมูลของบุคคล หรือแหล่งสถานประกอบการ หรือทรัพยากรให้ท้องถิ่น เพื่อนำมาจัดกิจกรรมในลักษณะทำเป็นเครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ข้อมูลและสารสนเทศจะเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจว่าจะวางแผนจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายใดเท่าไร และเงินทุนจะจัดหาได้เท่าใด เป็นต้น ข้อมูลและสารสนเทศจะเป็นข้อมูลเพื่อทบทวนหรือตรวจสอบผลการปฏิบัติงานว่าบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด สิ่งที่สำคัญ คือ นำมาประเมินผลประสิทธิภาพและคุณภาพของงาน โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในเรื่องนี้มาก เพราะการวางแผนในการดำเนินงานจะต้องมาจากระดับล่างสู่ระดับบน ข้อมูลจึงเป็นหัวใจสำคัญในการวางแผนระดับอำเภอ

การดำเนินงานกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะต้องมีวิธีการวางแผนที่ดี ซึ่งการมีข้อมูลและสารสนเทศรวมทั้งระบบข้อมูลและสารสนเทศที่ดีเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารจะเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ในการวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนให้มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อเป็นการสนองนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ในข้อ 4 ที่ว่า เร่งพัฒนาระบบบริหารและการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการ จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลและสารสนเทศทุกด้าน ในการวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ระบบสารสนเทศทางการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันพบว่ายังขาดประสิทธิภาพเนื่องจาก เป็นข้อมูลสารสนเทศที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำในลักษณะการกระจาย ต่างกำหนดข้อมูลเฉพาะของตนขาดบูรณาการและมีการซ้ำซ้อนในการจัดเก็บและใช้ประโยชน์ การจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศในระดับล่างยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง ซึ่งทำให้ขาดความสมบูรณ์ในระบบข้อมูลรวม (สรพผล กาญจนจิตรา, 2530)

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเป็นหน่วยงานที่เพิ่งจัดตั้งใหม่ ยังไม่มีระบบข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นระบบ หัวใจสำคัญของการจัดระบบข้อมูลและสารสนเทศ ก็คือ

การรวบรวมข้อมูลที่สำคัญในการใช้แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดหมวดหมู่ เพื่อที่จะนำไปใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่อไป และจากการศึกษาวิจัยของปรีชา นีวนกุลนนท์ (2527) ได้ศึกษาระบบสารสนเทศในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้จัดระบบสารสนเทศจำนวนครึ่งหนึ่งได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับระบบสารสนเทศมาแล้ว นอกจากนี้ไม่เคยผ่านการอบรม ลักษณะนี้อาจอธิบายได้ว่า ผู้จัดระบบสารสนเทศจำนวนครึ่งหนึ่งที่ผ่านการอบรมจะมีโน้ตค้น (Concept) เกี่ยวกับเรื่องระบบสารสนเทศ สถานภาพผู้บริหารโรงเรียนพบว่า ผู้บริหารที่เคยศึกษาหรือได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องระบบสารสนเทศมีจำนวนถึงร้อยละ 70 จึงเป็นที่คาดได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนย่อมตระหนักในความสำคัญของระบบสารสนเทศ และได้กล่าวถึงขั้นตอนหนึ่งของการเตรียมดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศ คือ การกำหนดรายการข้อมูลหรือสารสนเทศที่จำเป็นต้องใช้ของผู้บริหาร ข้อมูลหรือสารสนเทศนั้นนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของระบบสารสนเทศ ดังนั้นผู้บริหารในฐานะผู้ใช้ข้อมูลและสารสนเทศจำเป็นต้องรู้ว่าตนเองต้องการข้อมูลและสารสนเทศอะไรบ้าง

ผู้บริหารที่ปฏิบัติราชการมานาน ถือว่าเป็นผู้มีอายุราชการมาก มีประสบการณ์ในการทำงานมาก ซึ่งผู้บริหารจะต้องเกี่ยวข้องกับความต้องการตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการอยู่เสมอ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารตัดสินใจ หรือวินิจฉัยสั่งการผิดพลาด คือ การสรุปผล โดยคิดเหตุผลเอาเองหรือใช้ประสบการณ์ของตนเอง โดยไม่มีข้อมูลเพียงพอ ในการบริหาร การศึกษาข้อมูลสถิติ หรือสารสนเทศทางการศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการวางแผน รวมทั้งจำเป็นต้องติดตามประเมินผลของแผนงานและโครงการที่ได้จัดทำไปแล้ว ซึ่งในการปฏิบัติงานผู้บริหารจะต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเรื่องระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการบริหารเป็นเรื่องที่ซับซ้อนยุ่งยาก เนื่องจากมีขอบข่ายครอบคลุมงานทั้งในเรื่องการจัดเก็บ การรวบรวมรักษา การประมวลผลข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ และการรายงานผล ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการปฏิบัติการ ดังกล่าว จึงอาจเป็นสาเหตุให้ผู้บริหารที่มีอายุราชการมาก ไม่ค่อยได้นำข้อมูลและสารสนเทศมาใช้แก้ปัญหาหรือตัดสินใจในการปฏิบัติงาน ดังที่ รัตนา พุ่มไพศาล (2533) กล่าวว่า ลักษณะหนึ่งของผู้ใหญ่ คือ วัยแห่งการเผชิญกับปัญหา ดังนั้นการเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาจึงเกิดขึ้นเสมอสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ใหญ่จะใช้ประสบการณ์เดิม และใช้ความคิดริเริ่มหรือประมวลเหตุการณ์สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ต่าง ๆ มาช่วยในการแก้ปัญหาที่เผชิญใหม่ หรือปัญหาที่ไม่เคยบังเกิดมาเลย จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้บริหารที่มีอายุราชการมากจะมีประสบการณ์ในการทำงานมาก และจะใช้ประสบการณ์เดิมมาช่วยแก้ปัญหาหรือตัดสินใจในการทำงานมากกว่าที่จะใช้ระบบข้อมูลและสารสนเทศมาช่วยในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจในการทำงาน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาระดับการใช้สารสนเทศที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอ" เพื่อศึกษาระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เปรียบเทียบระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามสถานภาพของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ได้แก่ อายุราชการ ประสบการณ์

ที่ได้รับเกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศ และนำเสนอการจัดลำดับความสำคัญของข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอและการดำเนินงานการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามสถานภาพของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ได้แก่ อายุราชการ และประสบการณ์ที่ได้รับเกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศ
3. เพื่อนำเสนอการจัดลำดับความสำคัญของข้อมูลและสารสนเทศที่ใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

### สมมติฐานของการวิจัย

จากการศึกษาของ ปรีชา นวนุกุลนนท์ (2527) ได้ศึกษาระบบสารสนเทศในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้จัดระบบสารสนเทศที่ผ่านการอบรมจะมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องระบบสารสนเทศ นอที่จะเกิดความร่วมมือร่วมใจพัฒนาระบบสารสนเทศในโรงเรียน และผู้บริหารที่เคยศึกษาหรือได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องระบบสารสนเทศย่อมตระหนักในความสำคัญของระบบสารสนเทศ

รัตนา พุ่มไพศาล (2533) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ว่า ลักษณะหนึ่งของผู้ใหญ่คือ วิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหา ดังนั้น การเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาจึงเกิดขึ้นเสมอสำหรับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะใช้ประสบการณ์เดิมและใช้ความคิดริเริ่มหรือประมวลเหตุการณ์สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ต่าง ๆ มาช่วยในการแก้ปัญหาที่เผชิญใหม่ หรือปัญหาที่ไม่เคยบังเกิดมาเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้บริหารที่มีอายุราชการมากจะมีประสบการณ์ในการทำงานมากและจะใช้ประสบการณ์เดิมช่วยแก้ปัญหาในการทำงานมากกว่าที่จะใช้ระบบข้อมูลและสารสนเทศมาช่วยในการตัดสินใจ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการวิจัย ดังนี้

1. หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่มีอายุราชการน้อยและอายุราชการมากจะมีความจำเป็นในการใช้ข้อมูลและสารสนเทศแตกต่างกัน
2. หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่มีอายุราชการน้อยและอายุราชการมากจะมีระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศแตกต่างกัน
3. หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศและหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศจะมีความจำเป็นในการใช้ข้อมูลและสารสนเทศแตกต่างกัน
4. หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศและหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศจะมีระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศแตกต่างกัน

### ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในประเภทของข้อมูลและสารสนเทศ 9 ด้าน ดังนี้

1. ข้อมูลและสารสนเทศด้านสภาพทั่วไปของอำเภอ
2. ข้อมูลและสารสนเทศด้านสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม
3. ข้อมูลและสารสนเทศด้านนักศึกษา การเรียนการสอน และการอบรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกประเภท
4. ข้อมูลและสารสนเทศด้านบุคลากร
5. ข้อมูลและสารสนเทศด้านงบประมาณ
6. ข้อมูลและสารสนเทศด้านวัสดุ ครุภัณฑ์
7. ข้อมูลและสารสนเทศด้านอาคารสถานที่
8. ข้อมูลและสารสนเทศด้านนโยบาย
9. ข้อมูลและสารสนเทศด้านเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียน

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ/กิ่งอำเภอทั่วประเทศที่ปฏิบัติราชการในปี พ.ศ. 2538 จำนวน 789 คน

### คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

**ข้อมูล (Data)** หมายถึง ตัวเลข ภาษา หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้แทนคน สิ่งของ และความคิดมีลักษณะเป็นข้อเท็จจริง และยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือจัดกระทำเพื่อผลของการเพิ่มความรุ้ความเข้าใจของผู้ใช้

**สารสนเทศ (Information)** หมายถึง ข้อมูลที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงหรือจัดกระทำเพื่อผลของการเพิ่มความรุ้ ความเข้าใจของผู้ใช้ เป็นการรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องซึ่งกัน มีการประมวลผล หรือผ่านการจัดกระทำด้วยวิธีการต่าง ๆ แล้วนำเสนอรูปแบบที่สื่อความให้ผู้ผู้ใช้ประโยชน์ตามความมุ่งหมายและสามารถนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ

**ระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศ** หมายถึง ระดับความถี่ในการใช้ข้อมูลและสารสนเทศ

**ความจำเป็นในการใช้ข้อมูลและสารสนเทศ** หมายถึง มีความจำเป็นที่ต้องนำข้อมูลและสารสนเทศไปใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

**การจัดระบบข้อมูลและสารสนเทศ** หมายถึง การนำข้อมูลและสารสนเทศมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ ตามคุณสมบัติของข้อมูลและสารสนเทศในลักษณะที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้ตามความต้องการของผู้ใช้ได้

**การวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน** หมายถึง การเตรียมการเพื่อปฏิบัติการในระดับย่อยหรือเฉพาะพื้นที่ที่มีความชัดเจนในการดำเนินงาน และใช้ข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายหลักจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน 4 ประเภท ได้แก่ การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาสายสามัญ การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ และการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย

ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) หมายถึง สถานศึกษา  
ในราชการบริหารส่วนกลาง สังกัดศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด จำนวน 789 ศูนย์  
ที่ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน และจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

หัวหน้าศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ (ทน.ศบอ.) หมายถึง  
ผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ

อายุราชการ หมายถึง จำนวนปีที่เริ่มบรรจุเข้ารับราชการ จนถึงวันที่ 30  
สิงหาคม 2538 ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ อายุราชการน้อย 1 - 5 ปี กับ 6 - 10 ปี  
และอายุราชการมาก 11 - 15 ปี กับ 16 ปีขึ้นไป

ประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศ หมายถึง การเคยได้รับการ  
ศึกษาหรืออบรมเกี่ยวกับเรื่องข้อมูลและสารสนเทศ

ประเภทของข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการวางแผนจัดกิจกรรมทาง  
การศึกษานอกระบบโรงเรียน 9 ประเภท คือ

1. ข้อมูลและสารสนเทศด้านสภาพทั่วไปของอำเภอ
  - จำนวนประชากร
  - จำนวนครัวเรือน
  - ขนาดและลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้าน
  - จำนวนและรายชื่อหมู่บ้านที่มีสาธารณูปโภค
  - โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีอนามัย
  - จำนวนประชากรนอกระบบโรงเรียน
  - สภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน
2. ข้อมูลและสารสนเทศด้านสภาพพื้นฐานเศรษฐกิจและสังคม
  - ประชากรวัยแรงงาน
  - รายได้เฉลี่ยประชากร
  - การมีที่ดินทำกิน
  - การประกอบอาชีพ
  - การฝึกอบรมทักษะอาชีพ
  - จำนวนพืชพันธุ์และสัตว์เลี้ยง
  - แหล่งรับซื้อพืชผลและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเกษตร
  - สถานประกอบการ โรงงาน แหล่งจ้างแรงงาน
  - สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ยานพาหนะ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น
  - ชื่อกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน กองทุนต่าง ๆ
  - จำนวนวัด มัสยิด โบสถ์คริสต์ พระ สามเณร ชี และผู้นำทางศาสนา
  - วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี
  - ความเชื่อ
3. ข้อมูลและสารสนเทศด้านนักศึกษา การเรียนการสอน และการอบรมทาง  
การศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกประเภท
  - นักศึกษาจำแนกตามประเภทการศึกษา
  - ผู้สอนจำแนกตามประเภทการศึกษา
  - ห้องเรียน จำแนกตามประเภทการศึกษา



- โสตทัศนศึกษา
  - ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำแนกตามสถานที่ตั้ง
  - ห้องสมุดประชาชน
  - สภาพปัญหาการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การอบรม
4. ข้อมูลและสารสนเทศด้านบุคลากร
- ครูผู้สอน
  - วิทยากร
  - ครูอาสาสมัคร
  - ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ชีวราชการครูและชีวราชการพลเรือน
  - ลูกจ้างชั่วคราวและลูกจ้างประจำ
5. ข้อมูลและสารสนเทศด้านงบประมาณ
- งบประมาณที่ได้รับจัดสรร
  - เงินที่ใช้จ่ายจริง/เงินคงเหลือ
  - เงินบริจาค
  - เงินบำรุงการศึกษา
6. ข้อมูลและสารสนเทศด้านวัสดุ ครุภัณฑ์
- วัสดุสำนักงาน การเรียนการสอน โสตทัศนศึกษา
  - ครุภัณฑ์สำนักงาน การเรียนการสอน โสตทัศนศึกษา
  - ความเพียงพอ
  - แหล่งที่สามารถขอยืมใช้
7. ข้อมูลและสารสนเทศด้านอาคารสถานที่
- อาคารที่ใช้บริการ/จัดการของศูนย์ ฯ
  - อาคารที่ใช้จัดการขององค์กรอื่น
8. ข้อมูลและสารสนเทศด้านนโยบาย
- นโยบายของรัฐบาล
  - นโยบายของกระทรวง
  - นโยบายของกรม
  - นโยบายของแผนพัฒนา
  - ความสอดคล้องของนโยบาย
9. ข้อมูลและสารสนเทศด้านเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียน
- หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น
  - หน่วยงานภาคเอกชน
  - องค์กรหรือสถาบัน
  - สถานศึกษาในระบบ
  - การติดต่อประสานงาน

**ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย**

1. ทำให้ทราบถึงระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษาในระบบโรงเรียนของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
2. ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบระดับการใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นในการวางแผนจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามสถานภาพของหัวหน้าศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ได้แก่ อายุราชการ และประสบการณ์ที่ได้รับเกี่ยวกับข้อมูลและสารสนเทศ
3. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะมีข้อมูลและสารสนเทศที่สามารถเรียกใช้ได้สะดวกรวดเร็ว เพื่อการดำเนินงานจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพต่อไป



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย